

פרק ח משנה א (יחידה 35)

התשלומים למי שנפגע מאלימות

מדריך למורה

פרק ח במסכת בעוסק בפרק התשלומים של דיני חבלות, אדם חבל בחברו כיצד הוא צריך לפצותו. המשנה הראשונה שבפרק בה עוסקת יחידה זו מביאה את חמשת התשלומים המרכיבים את פיצוי אותו יש לתת לנחבל.

זמן הוראה מומלץ: 2-3 שיעורים.

מטרות

1. הישג **מושגי תוכן**: התלמיד ידע מהם חמשת התשלומים שחייב לשלם אדם החובל בחברו: נזק, צער, ריפוי, שבת ובושת.
2. הישג **יסודות התושב"ע**: התלמיד יבין את המעבר מלשון התורה "עין תחת עין" לחיוב התשלומים.
3. הישג **מבנה**: התלמיד יבין את מבנה המשנה על פי שיטת הכאמד"ט.
4. הישג **ערכים**: התלמיד יתבונן בחשיבות ההימנעות מאלימות וחשיבות שליטת אדם במעשיו בזיקה לנאמר במשנה.

פתיחה

חשוב להתחיל את הלימוד במקרה שמעורר את הזדהות התלמידים לנפגע, ולחשוב יחד איתם כיצד הפוגע צריך לפצות את הנפגע.

הדוגמה צריכה להתאים לרקע של התלמידים, ניתן לספר את הסיפור הבא (או וריאציה שלו בהתאם לתלמידים) או להראות סרטון שנבנה לילדים על מקרה של אלימות (באתר 'בין הצילצולים' <http://itu.cet.ac.il/> יש כמה – לבדוק היטב אם מתאים לתלמידיכם!).

סיפורו של אמיתי

חוזש שלם שילמתי אחרי כבד אל מעשה שנעשה בפעם אחת. בסכומה שלנו יש מקום שאנחנו מאז אורבים אשחק בו – החופשה יש שם מקומות מסתור רבים. ושטח די שזוא ארוץ בו. שחקנו שם קבוצה של ילדים. אשחק שאנחנו מאז אורבים: יכיהוש הצעל: העצים והשיחים עושים את האשחק אמתק ומשתים עוז יותר. הפעם שאני קוצה אשפר לכך אליו קרה אמש באמצע האשחק. אפעס אחז הקבוצה השניה לא אפרה אל הצעל שלה. רצתי אשם כזי אקפוס אותו. בדיוק אז שם אב לכך חבפי הטוב –

מאור ורץ לט הוא. הוא היה קרוב יותר. והיה לו את כל הסיכויים להשיג לפני ולפנים את הצלל.
אך בפעם האחרון הוא החליק ואני תפסתי את הצלל קוצם.

התחלנו להתווכח - הוא טען שהוא היה תופס את הצלל אם לא היה מחליק. ואני טען שגם לא
אסנה ואני תפסתי. אני לא זוכר אפילו איך התחלנו מאש לצעוק אחד על השני (והוא חגר כל כך
גבו שליו) הכל קרה בתוך לילה המשחק. ואז מאור כעס עלי מאד וזחל אותי. מאור שכת שבזיוק
מאחורי יש מצדפה לצוללה ואני נפאתי אחורה. הפלל שלי התעקמה והסוף שלי נפל אליה.

קשה לי לתאר את הכאבים העצמי שהיו לי בפלל. הפלשתי שכל הכוח שלי נעלם ואני עומד להתעלל.
מאור נהפך מאד קרוב לעצמה בינתיים כל הילדים התאספו והסתכלו וחול מהכאבים אני התביישתי
כל כך - לשכב עם מקולל ובוכה על הריצפה.

לקחו אותי לבית חולים וסם התברר שהעצם של הפלל שלי נשברה בכמה מקומות וצורה מהמקום וצריק
אנתי. אשפזו אותי בבית החולים לשבוע ואחרי זה השתחררתי הביתה. הכאבים לאט לאט נחלשו.

מאור הצטער מאד על מה שעשה. הוא מבין כמה דברים קשים נלפמו לי הללל המעשה שלו. בפעם
האחרונה שנפלטנו הוא אמר שהוא מנסה לחשוב איך הוא יכול לפצות אותי על כל מה שספס...

שאלות מכוונות דיון: מה נגרם לאמיתי בעקבות האירוע? (העצם נשברה, הכאבים, הפסיד ימי
לימודים, ומתבייש לצאת)

אלו תחומים נפגעו אצל אמיתי?

אם נרצה לכתוב כללים על מה אדם צריך לפצות את מי שפגע בו (פיזית), מה נכתוב?

את הדברים שהתלמידים יאמרו כדאי לרכז על הלוח ולבדוק במהלך הלימוד האם אלו התשלומים
המופיעים במשנה.

גוף השיעור

מבנה

היחידה מתחילה מהבנת הכותרת, ומתוכה את מבנה המשנה. לאחר מכן יופיע פירוט של כל אחד מן
התשלומים עם הסבר והרחבה.

משימה 1 עוסקת במבנה הכותרת, ומשימה 2 בהבנת הכותרת.

תשובות לסעיף 2:

1. החובל בחברו
2. חייב עליו
3. נזק צער ריפוי שבת בוש

משנה זו היא הזדמנות טובה לחידוד המיומנות של איתור הכותרת. בנוסף יש במשנה כותרות משנה. כדאי להסב לכך את תשומת לב התלמידים.

א. נזק

משנה זו היא אבן יסוד בסמכות חז"ל בפרשנות פסוקי התורה. צריך להראות לתלמידים את הפער שבין הקריאה הפשטנית של פסוקי התורה, לאופן שבו חז"ל במסורות הורו לנו להבינם. הבנה מעמיקה של ההבדלים מופיעה בדברים של דוד בעמוד הבא. כאשר מצד אחד התורה רצתה להדגיש את החומרה של המעשה, ושמצד הדין היה צריך לעשות לו גם כך, אבל תיקון העולם לא יבוא מיצירת בעל מום נוסף, אלא דווקא מתוך התשלומים שגם ייתנו משהו לנפגע (שלעולם אי אפשר יהיה להחזיר את המצב לקדמותו, אבל זהו פיצוי) וגם יעוררו את האדם לשוב בתשובה. משימה 4, תשובה: ושמין כמה היה יפה וכמה הוא יפה.

ב. צער

אם נשים לב בפסוק בתורה העוסק בתשלומי חבלות לכאורה ישנה כפילות 'כִּי־יָהּ תַחַת כִּי־יָהּ פָּצַע תַּחַת פָּצַע חֲבוּרָה תַּחַת חֲבוּרָה' התורה מונה סוגים שונים של אופנים בהם האדם חבל בחברו חז"ל למדו שהריבוי בא ללמדנו על הסוגים שונים של פיצוי, כאשר מן המילים פצע תחת פצע הם למדו על חיוב הצער. חשוב לדעת שגם היום במערכת המשפט הכללית עוסקים בשאלה כיצד ניתן לפצות אדם על צער שנגרם לו, צער הוא עניין סובייקטיבי שקשה מאוד להעריכו. חז"ל למדו מן התורה השיטה להעריך את כמות הצער היא במבחן הכללי כמה כסף היה האדם דורש במידה והיה מבקשים ממנו לצטער באותו צער. משימה 5 דורשת מהתלמידים לא רק להבין את המכלול של המשפט אלא גם כל אחד מחלקי המשפט.

ג. ריפוי ושבח

ניתן להתחיל מן ההגדרות או מן הפסוקים שמהם לומדים על כך. משימה 6 בודקת את הבנת ההגדרות ומשימה 7 את הבנת הפסוקים. משימה 8 עוסקת בתרשים הכאמד"ט של חלקים אלו. התרשים של ריפוי אינו פשוט וכדאי לעבוד עם התלמידים לפי השלבים הבאים:

מהי הכותרת? (ריפוי, כמובן)

מהן מילות הדין בחלק המשנה העוסק בריפוי? חייב, אינו חייב, פטור. היעזרו במילות הדין והעתיקו את הדינים למדבקה המסמנת 'דין'.

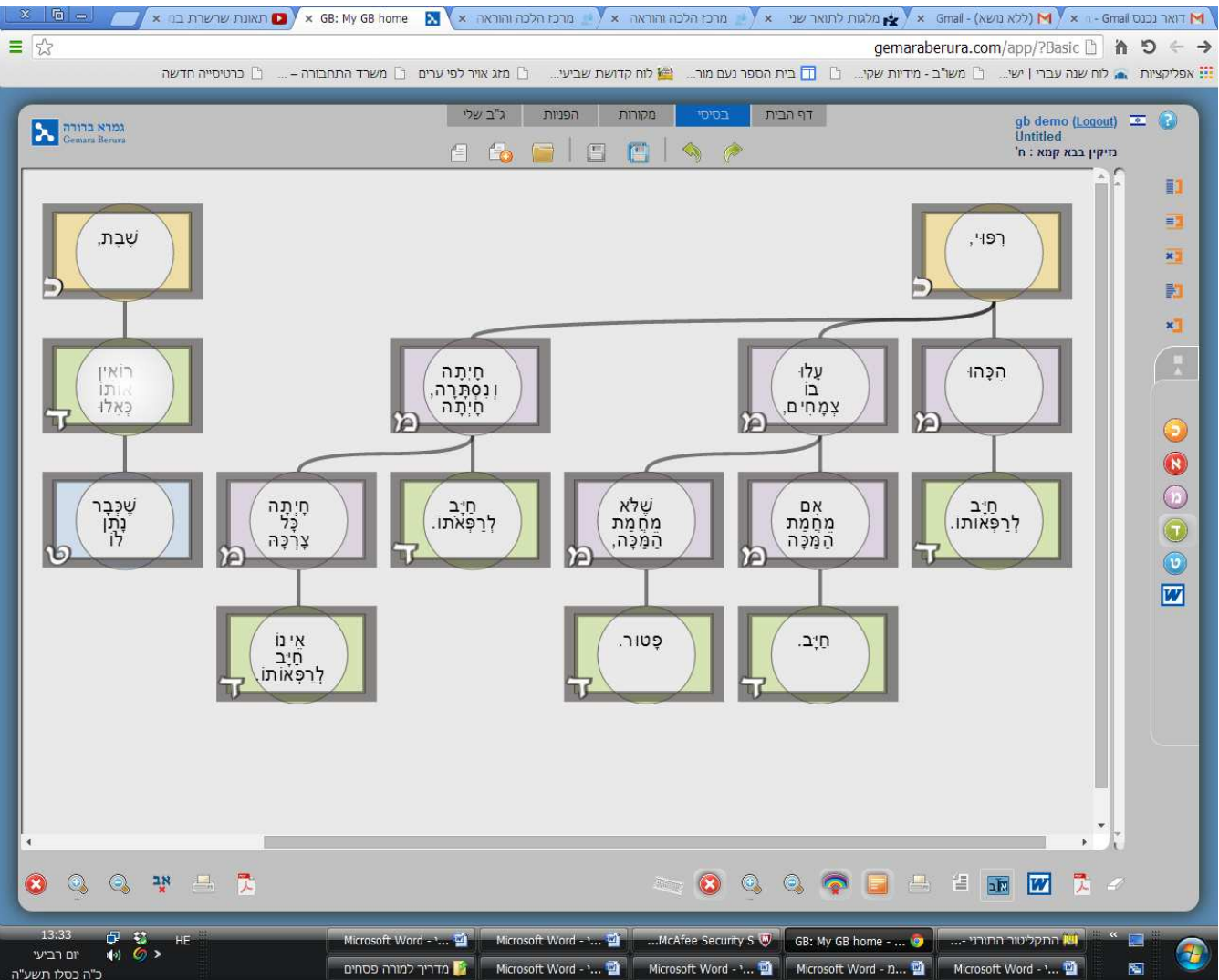
לפני כל דין מופיע מקרה. העתיקו את המקרים למדבקות המתאימות. חשוב שישימו לב שיש מקרה אחד שמתפצל לשני מקרים – עלו בו צמחים, אם מחמת המכה... ואם לא... זוהי הזדמנות ללמד את התלמידים שה'אם...ואם' מראה לנו על פיצול של מקרה אחד לשנים. ההבנה הזאת תשרת אותנו בהמשך.

עד כאן החלוקה והאפיון. עכשיו צריך לקשר. הניחו כל מקרה מעל הדין המתאים לו.

נסו לקשר בין המקרים: אם יש מקרה שמתפצל לשני מקרים, שימו אותו מעל לשניהם. האם יש עוד מקרים שקשורים אחד בשני? (כן, חיתה כל צרכה קשור למקרה חיתה ונסתרה) מקרה הקשור למקרה אחר לקשר גם כן בקו.

לבסוף את הכותרת להניח מעל ולקשר את כל המקרים העליונים אליה.

המבנה של החלק העוסק בשבת הוא פשוט, לחלק, לאפיין ולקשר. לשים לב שהאות ש רומזת לנו שמתחיל טעם.

משימות 9-11 בודקות את הבנת מילות המשנה, התלמידים יכולים להיעזר בביאורי המילים למשנה.

משימה 12 עוסקת בטעם לגובה הנמוך של תשלומי שבת.

חשוב להדגיש שחז"ל חשבו את הפיצוי על אובן ימי עבודה כפי מצבו של האדם לאחר הפציעה, לאמור אם קטעו את ידיו ורגליו ועתה הוא יכול לעבוד רק בשמירה על שדה. הפיצוי של אובדן ימי העבודה יהיה לפי יכולת השתכרות החדשה שלו (הפער בין היכולת הנוכחית ליכולת הקודמת נכנס תחת תשלומי נזק). ברם אם הפציעה לא פגעה ביכולתו להמשיך במלאכתו ישלמו לו על אובדן ימי עבודה במשכורתו הרגילה (ראו קהתי המצוטט בחוברת לתלמיד ועיינו בתפארת ישראל על המשנה) (בשפה משפטית חז"ל קבעו כי האובדן של ימי העבודה בתקופת הריפוי יהיה ע"פ מצבו הנוכחי של האדם, ואובדן יכולת השתכרות לאמור הפגיעה שהיתה לו בהכנסה ממושבת בתוך תשלומי הנזק)

ד. בושת

היחידה הבאה עוסקת בבושט, ולכן כאן הלימוד הוא בקצרה.
הכלל: הכל לפי המבייש והמתבייש (זו התשובה למשימה 13).
בפרשנות המשמעות של משפט זה נעסוק ביחידה הבאה 36 פרק ח משנה ו.

ה. תורת חיים

לפני קריאת ההלכה מהרמב"ם וביצוע המשימה כדאי לשאול:

מה אנחנו יכולים ללמוד מהפירוט של כל התשלומים?

יש כאן שני קצוות: כמה קשה לתקן נזק שנעשה לאדם עצמו, כמה חמור להזיק, כמה מי שמזיק צריך לשלם על כך וכו',
ויחד עם אלו – התורה נותנת פתח לתיקון. אדם שישלם את חמשת התשלומים ויעשה תשובה יתכפר לו (חשוב להדגיש שצריך את שניהם: גם תשובה וגם תשלומים כדי שיתכפר).

בלימוד הרמב"ם אפשר לשאול את התלמידים מדוע גם מי שרק מגביה ידו על חברו נקרא רשע?

תשובות אפשריות: משום שאלימות זה דבר מאד חמור הרמב"ם הרחיק עוד, או משום שגם זו אלימות – האיום.

מתוך הדיון בכיתה כדאי לשלוח את התלמידים לכתוב סיסמה – ושינסו להכיל בסיסמה או סיבה, תוצאה או מחיר של שימוש באלימות. נשמח לקבל את הסיסמאות של התלמידים ולפרסם אותן באתר.

הערה: במסגרת שיעורי כישורי חיים יש התייחסות לנושא של אלימות. מומלץ ללמד בתיאום ובכך להעביר את המסרים מכיוונים שונים.